

İSRÂİLİYYÂT TÜRÜ RİVÂYETLERİN HÜKMÜNÜ BELİRLEME AÇISINDAN “VE HADDİSÛ AN BENÎ İSRÂİLE VE LÂ HARACE...” HADİSİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation About the Hadith “*Haddithû ‘an banî isrâ’îla wa-lâ haraja...*” for Determination the Authority of the Isra’iliyyat Narrations

Dr. Veysel ÖZDEMİR

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, AR-GE Birimi

e-posta: veysel23@gmail.com

Özet: İsrâiliyyât içerikli rivâyetlerin nakledilip edilmemesi meselesi, İslâm âlimleri arasında en fazla tartışılan konularından biri olmuştur. Neticede nakledilmesine cevaz vermeyenler olduğu gibi, câiz olduğu hakkında görüş serdedenler de olmuştur. İsrâiliyyât’ın rivâyet edilmesinin câiz olduğu görüşünü benimseyenlerin ileri sürdükleri en önemli delillerden birisi “*Ve haddisû an benî isrâîle ve lâ harace... (İsrâiloğullarından nakilde bulunmamızda bir sakınca yoktur...)*” hadisidir. Bu hadis hem İsrâiliyyât türü rivâyetlerden nasıl ve ne şekilde faydalanılacağına hem de bu tür rivâyetlerin hükmünü belirlemede bizlere ışık tutmaktadır. Makalemizde söz konusu bu hadisi özellikle sened ve metin açısından değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İsrâiliyyât, Rivâyet, İsrâiloğulları, İsnâd

Abstract: The issue that is about whether Isra’iliyyat was narrated or not, was one of the discussed topic many times among the islamic scholars. There have been ones who wieved that narrating Isra’iliyyat wasn’t proper and ones who wieved that it was proper at that same time. One of the proofs of ones who wieved that it was proper is hadith “*Haddithû ‘an banî isrâ’îla wa-lâ haraja...*”. This hadith helps us about both how Isra’iliyyat is profited and to determine the Isra’iliyyat authority. In this article we will try to study on this hadith especially from the perspective of its narrators and texts.

Key Words: Hadith, Isra’iliyyat, Narrative, Children of Israel, Isnad (Chain of Transmission)

Giriş¹

İslâm'ın ilk yıllarından beri İsrâiliyyât türü rivâyetler ile ilgili birçok söz söylenmiştir. Özellikle Hz. Peygamber (sas)'in ve sahabenin İsrâiliyyât karşısındaki tutumu, İsrâiliyyât'tan rivâyet etmenin hükmü, İsrâiliyyât'tan rivâyet edilmesinin caiz olması halinde sınırlarının ne olacağı vb. hususlar en fazla tartışılan konular arasında yer almıştır. Bu konuların odağında yer alan en önemli delillerden birisi "*Ve haddisü an benî isrâile ve lâ harace... (İsrâiloğullarından nakilde bulunmanızda bir sakınca yoktur)*" hadisidir. Söz konusu hadisi, sened ve metin açısından bir incelemeye tabi tutmadan önce, İsrâiliyyât'ın tanımına ve İsrâiliyyât'ın hükmü hakkında ileri çıkan leh ve aleyhteki görüşlere kısaca temas edelim.

1. İsrâiliyyât'ın Tanımı

"İsrâiliyye" kelimesinin çoğulu olan *İsrâiliyyât*; sözlükte "İsrâilî bir kaynaktan aktarılan kıssa veya hâdise/olay" anlamına gelmektedir². İsrâilîyye kelimesi ise köken olarak, Hz. Yakub'un ikinci adı ya da lakabı olan İsrail kelimesinin nisbet ismidir. Yahudiler, Hz. Yakub'un soyundan geldikleri için "İsrâiloğulları" diye anılmaktadır³. Nitekim onlar, Kur'an-ı Kerim'deki birçok âyette, mensubiyetlerini açıkça gösterir bir şekilde "Beni İsrail/İsrâiloğulları" diye tanımlanmaktadırlar⁴.

İsrâiliyyât kelimesinin terim anlamı ise; *İslâm'a ve özellikle tefsire girmiş olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve diğer dinlerin kültürlerine ait her türlü haberlerdir*⁵.

2. İsrâiliyyât'ın Hükmü

İsrâiliyyât'a dair bilgilerden hangilerinin kullanılıp hangilerinin kullanılmayacağı hususunda İslâm âlimleri arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İslâm kaynaklarında birbirinden farklı iki yönde rivâyetin var olması; İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesinin caiz olduğu veya olmadığı şeklinde iki

¹ Bu makale, Veysel Özdemir'in "*Abdullah b. Amr ve es-Sahifetü's-Sâdıka'sı*" adlı doktora tezinin "*Ve haddisü an benî isrâile...*" Hadisi ve Abdullah b. Amr başlıklı bölümünün yeniden gözden geçirilmiş halidir.

² Zehebî, Hüseyin, *el-İsrâiliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadis*, Mektebetü Vehbe, Kahire, tsz., s. 13; Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, tsz., s. 6; Atmaca, Veli, "Hadiste İsrâilîyâta Bakış 1", *HÜFD*, Şanlıurfa, 1996, III, 361; Evgin, Abdulkadir, *Hadislerde Hızır-Gayb İlişkisi*, İlahîyât Yayınları, Ankara, 2007, s. 76.

³ Wensinck, Aren Jean, "İsrâil", *İA*, V/2, s. 1128; Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, s. 6; Hatiboğlu, İbrahim, "İsrâiliyyât", *DİA*, XXIII, s. 195.

⁴ 2. Bakara, 40, 47, 83, 122, 211; 3. Al-i İmrân, 49, 93; 5. Maide, 12, 32, 70, 72, 78, 110; 7. A'râf, 27, 105, 134, 137, 138; 10. Yûnus, 90, 93; 17. İsrâ, 2, 4, 101, 104.

⁵ Atmaca, "İsrâilîyâta Bakış 1", s. 362.

karşıt görüşün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Şimdi bu görüşleri tek tek inceleyelim.

2.1. İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesinin caiz olmadığı

Yahudi ve Hıristiyanların kendi kutsal kitaplarını değiştirdikleri ve tahrif ettikleri için onların kitaplarına güvenilemeyeceği ve bu sebeple de İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesinin caiz olmadığı şeklinde ortaya çıkan kanaattir. Bu konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de yer alan şu âyetler delil olarak gösterilmiştir:

❖ “Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar...”⁶

❖ “Vay o kimselere ki, elleriyle Kitab'ı yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değiştirmek için, “Bu, Allah'ın katındandır” derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların haline! Vay kazandıklarından dolayı onların haline!”⁷

❖ “Bunların bir de ümmî takımı vardır; Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Onların bütün bildikleri bir sürü kuruntulardır. Onlar sadece zanda bulunurlar.”⁸

❖ “...Kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular.”⁹

❖ “Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü “Allah hiç kimseye bir şey indirmedir” dediler. De ki: “Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği, parça parça kâğıtlar haline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) ne sizin, ne babalarınızın bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitab'ı kim indirdi?” (Ey Muhammed!) “Allah” (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar.”¹⁰

❖ “Şüphesiz bu Kur'an İsrailoğullarına, üzerinde ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu açıklıyor.”¹¹

Bu âyetlerin yanı sıra hem Hz. Peygamber'den, Ehl-i Kitab'ın bilgilerinin alınmamasına yönelik tavrını belirten merfu¹² hadisler hem de sahabe-den nakledilen sözler bulunmaktadır:

⁶ 4. Nisa, 46.

⁷ 2. Bakara, 79.

⁸ 2. Bakara, 78.

⁹ 5. Mâide, 13.

¹⁰ 6. En'am, 91.

¹¹ 27. Neml, 76.

¹² *Merfu'*: Rasûlullah (sas)'e nisbet edilen hadis. Bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İslahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 97.

❖ Ebu Hureyre (57/677), Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet etmektedir: “*Ehl-i Kitâb'ı ne tasdik edin ne de yalanlayın; “Allah'a ve bize indirilene iman ettik” deyin.*”¹³

❖ Câbir b. Abdillâh (74/693) şöyle anlatıyor: “Ömer, Ehl-i Kitâb'a ait bir kitap getirip, Hz. Peygamber'in huzurunda okuyunca, Hz. Peygamber öfkelenerek şöyle dedi: *Siz bu kitabı çok mu beğendiniz, Ey Hattâb'ın oğlu! Yaşamım kendisinde olan Allah'a yemin ederim ki ben size pırıl pırıl bir kitap getirdim. Onlara bir şey sormayın. Çünkü onlar size doğru olan bir şeyi haber verirler, siz onu yalanlarsınız. Yahut bâtil bir haber verirler, siz onu doğrularsınız. Yaşamımı kendisinde olan Allah'a yemin ederim ki, şâyet Musa hayatta olsaydı, mutlaka o da bana uyardı.*”¹⁴

❖ Abdullah b. Abbâs (68/687) şöyle demiştir: “*Ey Müslüman topluluğu! Sizler Ehl-i Kitâb'a nasıl soru soruyorsunuz? Hâlbuki Peygamber'inizin üzerine indirilmiş olan Kitâb'ımız, Allah katından indirilen haberlerin en yenisidir. Sizler O'nu hiç karıştırılmamış olarak okumaktasınız. Ve hâlbuki Allah (kendi Kitabı içinde) sizlere, Ehl-i Kitâb'ın Allah'ın yazdığı şeyleri tebdil ettiklerini ve kendi elleriyle Allah Kitâb'ını değiştirip başkalaştırdıklarını ve karşılığında az bir paraya satın almaları için “Bu Allah kahındandır” dediklerini kesinlikle söylemiştir (2. Bakara, 79). Size gelmiş olan ilim, onlara herhangi bir şey sormaktan sizleri nehyetmiyor mu? Allah'a yemin ederim ki biz onlardan hiçbir kimseyi asla sizin üzerinize indirilmiş olan Kitâb'tan sorar görmemiştir.*”¹⁵

2.2. İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesinin caiz olduğu

İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesinin caiz olduğu şeklinde ortaya çıkan kanaat; Ehl-i Kitâb'a başvurularak bilgi edinilmesinin tavsiye edildiği âyetlerden ve hadislerden tezahür etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, Ehl-i Kitâb'tan rivâyette bulunulmasının sakıncalı olmadığını bildiren hadisleri de bu konuda etkili olmuştur. Ashabtan bazılarının, zaman zaman merak ettiği konuları, önceleri Ehl-i Kitâb'tan iken sonradan Müslüman olan şahıslara sormaları da etkili olan bir diğer unsurdur.

Bu görüşü destekleyen, Ehl-i Kitâb'ın ellerinde bulundurdukları kitaplarına danışılmasının ve onlara soru sormanın mübah/câiz olduğunu gösteren, Kur'an âyetleri şunlardır:

❖ “*Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki hak sana Rabbin'den gelmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma.*”¹⁶

¹³ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Tefsîr 1/11 (V. 150); Şehâdât, 29 (III, 1163); İ'tisâm, 25 (VIII, 160).

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, III, 387.

¹⁵ Buhârî, Şehâdât, 29 (III, 1163).

¹⁶ 10. Yûnus, 94.

❖ "...De ki: Doğru kimselerseniz o halde Tevrat'ı getirin de onu okuyun!"¹⁷

❖ "De ki: "Ne dersiniz? Şâyet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şâhit de bunun benzerini (Tevrat'ta görerek) şahitlik edip inandığı halde, siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız?). Şüphesiz Allah zâlimler topluluğumu doğru yola iletmez."¹⁸

❖ İnkâr edenler, "Sen peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap bilgisi bulunanlar yeter."¹⁹

Hız. Peygamber'den rivâyet edilen ve Ehl-i Kitab'dan nakilde bulunmanın sakıncalı olmadığına işaret eden hadis ise şudur:

❖ Abdullah b. Amr (65/685), Rasûlullah (sas)'den şöyle nakleliyor: "Benden bir âyet de olsa tebliğ ediniz. İsrailoğullarından da haber verebilirsiniz/rivâyet edebilirsiniz. Kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."²⁰

Ebu Hureyre (57/677), İbn Abbâs (68/687) ve İbn Mes'ûd (32/653) başta olmak üzere birçok sahâbi tarafından, önceleri Ehl-i Kitab'tan iken sonradan ihtida eden bazı şahıslara, eski kültürleri ve kitapları hakkında soru sorulması ve onlarla bu amaçla diyalog kurulması da bu konu hakkında örnek gösterilmektedir. Gerçekten de İslâm'ın ilk yıllarında, özellikle Yahudilikten İslâm'a girmiş olan Abdullah b. Selâm (43/663), Ka'bu'l-Ahbâr (34/654) ve Vehb b. Münebbih (114/732) gibi şahsiyetlere, İslâm dininde mücmel²¹ olan bazı konularda sorular yöneltiliyordu²². Bunun yanında ashâban biri olan Abdullah b. Amr (65/684)'ın, Ehl-i Kitab'a ait edebiyat olan Zâmiletân'²³ ve Tevrat'ı okuması²⁴ ve zaman zaman bu kaynaklardan

¹⁷ 3. Âl-u İmrân, 93.

¹⁸ 46. Ahkâf, 10.

¹⁹ 13. Ra'd, 43.

²⁰ Buhârî, Enbiyâ, 50 (IV, 145); Tirmizî, Ebu İsmâ Muhammed b. İsmâ, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı Yayınları, 1992/1413, İlim, 13 (V, 40); Dârimî, Muhammed b. Abdullah Abdurrahmân, *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, 1992, 1413, Mukaddime, 46 (I, 111); Ahmed b. Hanel, *Müsned*, II, 159, 202, 214; Ebu Bekr Abdurrezzâk b. Hemmam es-San'ânî, *el-Musannaf*, I-XII, yy., tsz., VI, 109; X, 312; İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed, *Sahih*, I-XVIII, (thk. Şuayb Arnavut), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993/1414, XIV, 149; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *Mu'cemu's-Sağır*, (thk. Muhammed Şekûr), I-II, Mektebetü'l-İslâmî - Dâru Ammâr, Beyrut, 1985/1405, I, 281; İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988/1409, VI, 78.

²¹ *Mücmel*: Delâlet ettiği mana açık olmayan söz. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstulâhları Sözlüğü*, s. 105.

²² Na'na', Remzî, *el-İsrâilîyyât ve Eseruhâ fî Kutubi't-Tefsîr*, Dâru'l-Kalem ve Dâru'd-Diyâ, Beyrut, 1390/1970, s. 110.

²³ *Zâmile* (الزامل); üzerinde yiyecek ve yük taşınan deve veya herhangi bir hayvan anlamına gelmektedir. (Bkz. İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, I-VI, Dâru'l-Meârif, Kahire, tsz., III, 1864.) *Zâmiletân* ise; "Abdullah b. Amr'ın, Şam fetihlerine iştiraki esnasında topladığı ve Yermük savaşı sonrasında eve dönerken beraberinde getirdiği, Ehl-i Kitab'a ait bilgiler içeren iki devenin taşıdığı

rivâyetlerde bulunması²⁵ da bu görüşü destekler mahiyette bir delil olarak gösterilmektedir²⁶. Şu halde ashabın, Yahudilikten İslâm'a girmiş olan şahıslardan eski kültürlerine ait bilgileri sormaktan çekinmemeleri, onlarla diyalog kurmaları, zaman zaman da rivâyette bulunmaları, İsrâiliyyât'ı rivâyet etmenin câiz olduğu fikrinin dayanak noktalarından biri olmuştur diyebiliriz.

Görüldüğü gibi İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesinin câiz olduğu görüşü ile ilgili ileri sürülen en önemli delillerden birisi "*Ve haddisû an benî isrâîle...*" hadisidir. Buna göre Abdullah b. Amr'ın (65/685) Rasûlullah (sas)'den naklettiği bu hadisi inceleyelim.

3. "*Ve haddisû an benî isrâîle ve lâ harace...*" Hadisi

"*Ve haddisû an benî isrâîle ve lâ harace...*" hadisi; rivâyet edilebilirlik açısından İsrâiliyyât'ın önemli ölçüde hükmünü ortaya koyduğu gibi, isrâilî bilgilerin İslâm kaynaklarında kullanılması yönünde birçok âlim tarafından delil olarak gösterilen oldukça önemli bir rivâyettir. Nitekim bu hadis, ihtiva ettiği anlam ve İsrâilî rivâyetlerin naklinin cevazı konusunda taşıdığı ehemmiyet yüzünden olsa gerek, müsteşriklerin de ilgisini çekmiştir. Öyle ki M. J. Kister, "*Haddithû 'an benî isrâ'îlâ ve-lâ haraja*" adında, bir makale bile kaleme almıştır²⁷. I. Goldziher ise bu hadisin, Yahudi ve Hıristiyan efsanelerinin, İslâm rivâyet geleneği üzerindeki etkisini tereddütle karşılayan Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşlerine ters düşen bir rivâyet olduğunu iddia etmektedir²⁸. Buna göre söz konusu hadis, Yahudi ve Hıristiyanlara ait olan rivâyetlerin İslâm kaynaklarına, özellikle tefsir, zühd ve âdâb gibi konulara girmesine imkân tanımıştır²⁹.

İsrâiliyyât rivâyet etmenin hükmü hakkında, sahâbenin ve İslâm âlimlerinin görüşlerini ortaya koyan bu hadisi metin ve sened açısından inceleyelim.

kitaplardır." (Bkz. Özdemir, Veysel, *Abdullah b. Amr ve es-Sahîfetü's-Sâdika'sı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2008, s. 109.)

²⁴ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, II, 222. Aynı rivâyet için bkz. İsfahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 286; Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'l'ami'n-Nübelâ*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XV, Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz., III, 86; İbni Hacer, Hâfız Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, I-IV, Bağdat, tsz., II, 352.

²⁵ Abdullah b. Amr'ın İsrâiliyyât'tan olma ihtimali bulunan rivâyetleri için bkz. Özdemir, *Abdullah b. Amr ve es-Sahîfetü's-Sâdika'sı*, s. 137-157.

²⁶ Zehebî, *el-İsrâiliyyât*, s. 45.

²⁷ Kister, M. J., "Haddithû 'an banî isrâ'îlâ wa-lâ haraja", *IOS*, II, 1972, s. 215-239.

²⁸ Kister, "Haddithû 'an banî isrâ'îlâ wa-lâ haraja", s. 215.

²⁹ Kister, "Haddithû 'an banî isrâ'îlâ wa-lâ haraja", s. 239.

3.1. Hadisin sened tenkidi

❖ ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: "بلغوا عني ولو آية ، وحدثوا عن بني إسرائيل ولا حرج ، ومن كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار.

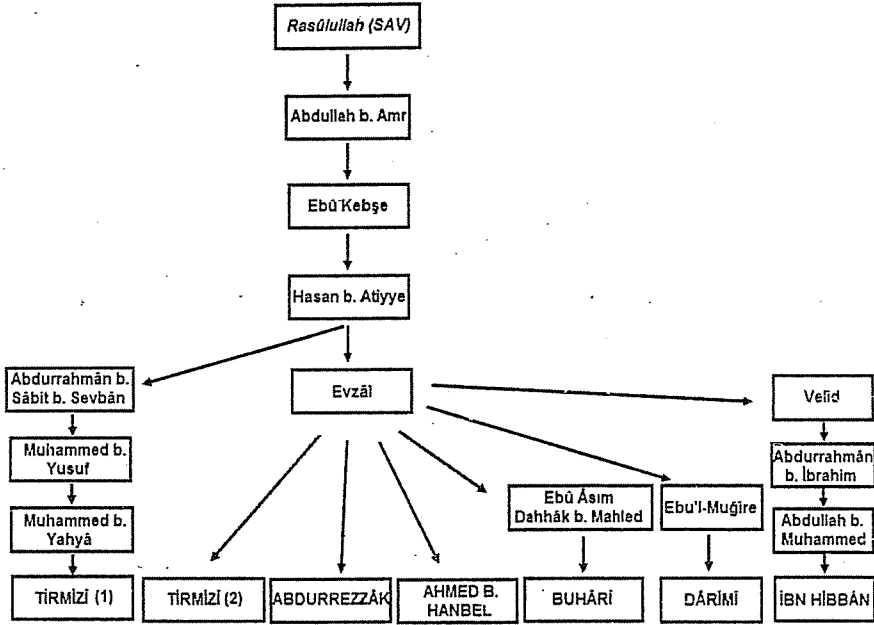
Hız. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: "Benden bir âyet de olsa tebliğ ediniz. İsrâiloğullarından da haber vermenizde/rivâyet etmenizde bir sakınca yoktur. Ayrıca kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."³⁰

Ebu Hureyre ve Câbir b. Abdullah (74/693)'dan da rivâyet edilen bu hadisin öncelikle Abdullah b. Amr rivâyetini ele alalım.

3.1.1. Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın rivâyeti

Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın rivâyetini Abdurrezzâk (211/826), Ahmed b. Hanbel (241/855), Dârimî (255/868), Buhârî (256/869), Tirmizî (279/892), İbn Hibbân (354/965), Taberânî (360/971) ve Ebu Nuaym (430/1039) gibi muteber muhaddisler kitaplarında tahriç etmişlerdir. Hadisin sened zinciri Tirmizî'deki rivâyetlerden biri hariç (ki onda da Abdullah b. Amr'dan sonraki iki şahıs aynıdır) tüm kitaplarda aynıdır. Genel hatlarıyla aşağıda şematize ettiğimiz hadisin senedinde yer alan râvîler ve bunlardan ortak olanların kısa biyografileri şöyledir:

³⁰ Buhârî, Enbiyâ, 50 (IV, 145); Tirmizî, İlim, 13 (V, 40); Dârimî, Mukaddime, 46 (I, 111); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 159, 202, 214; Abdurrezzâk, *el-Musannaf*, VI, 109; X, 312; İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 149; Taberânî, *Mu'cemu's-Sağir*, I, 281; İsfahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ*, VI, 78.

Ebû Kebşe es-Selûlî: Asıl ismi Berâ b. Kays olmasına rağmen Ebû Kebşe olarak tanınmakta, hatta ismini hadis âlimlerinin çoğu bilmemektedir. Tabiûndan olan Ebû Kebşe, Şamlıdır. Ahmed b. Abdullah el-İclî, onun sikâ olduğunu söylemektedir. Yâkub b. Süfyân da onun tâbiûnun sikâlarından olduğunu kaydetmektedir. Abdullah b. Amr, Sevbân, Sehl b. Hanzala ve Ebu'd-Derdâ'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de; Hasan b. Atiyye, Rebîa b. Yezîd, Yûnus b. Seyf el-Kelâî ve Ebu Sellâm Esved hadis rivâyet etmiştir. Ebû Kebşe'nin rivâyetleri; Buhârî, Müslim (261/875), Ebu Dâvud (275/888), Nesâî (303/915) ve Tirmizî başta olmak üzere, birçok muhaddisin kitabında yer almaktadır. “*Ve haddisû an benî İsrâîle ve lâ harace...*” hadisi, onun naklettiği en meşhur rivâyetlerden kabul edilmektedir³¹.

Hasan b. Atiyye: Ebû Bekr eş-Şâmî'nin mevlâsı olan, Hasan b. Atiyye aslen Beyrutludur. Ebû Kebşe es-Selûlî, Amr b. Şuayb, Ebu'd-Derdâ, Saîd b. Müseyyeb gibi râvîlerden hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise; Evzâl, Velîd b. Müslim, Yezîd b. Yûsuf es-Sanânî hadis rivâyet etmiştir. Ahmed b. Abdullah el-İclî, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Yahyâ b. Maîn ve İbn Hibbân onun

³¹ Mizzî, Cemalu'd-Dîn Ebi'l-Haccâc Yusuf, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983, XXXIV, 215-219; Zehebî, *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XI, (thk. Mesûd Kâmil, Mecdî es-Seyyid Emîn), el-Fâzûku'l-Hadisîyye, Kahire, 2004/1425, X, 372; *el-Câmi' fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, (Komisyon), I-III, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1992, III, 400; Kelebâzî, Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin el-Buhârî, *Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Abdullah el-Leysi), I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1407/1987, II, 833.

sikâ olduğunu söylemiştir. Kaderiyye mezhebinden olduğu söylenmişse de Evzâî bunun aksini iddia ederek, onun lehinde övücü sözler sarfetmiştir³².

Evezâî (157/773): Şam ehlinin âlimlerinden olan Ebu Amr el-Evzâî'nin asıl adı; Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmed'dir. Şeyhu'l-İslâm olarak bilinen Evzâî'nin fakihlik yönü de bulunmaktadır. Önceleri Dimeşk'in Evza' mahallesinde iskân ediyorken daha sonra Beyrût'a yerleşmiştir. Atâ b. Ebî Rebâh, Amr b. Şuayb, Mekhûl, Katâde, Zührî, Hasan b. Atiyye ve daha birçok önemli râviden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise; İbn Şihâb ez-Zührî, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Şu'be, Sevrî, Mâlik, İbnu'l-Mübarek, Velid b. Müslim, Muhammed b. Şuayb, Yahyâ b. Kattân ve daha birçok kişi hadis rivâyet etmiştir. H. 88 yılında doğmuş olan Evzâî'nin vefat tarihi H. 157'dir. Muhammed b. Sa'd, İbn Maîn onun sikâ olduğunu söylerken birçok âlim de onun hakkında övücü sözler sarfetmiştir. Örneğin Buhârî, Evzâî ile ilgili olarak şu övgüde bulunmuştur: "Onun gibisi daha gelmedi."³³

Biyografilerin yer vermiş olduğumuz, Abdullah b. Amr'ın rivâyetinin senedinde yer alan râvilerilerin (Ebû Kebşe es-Selûlî, Hasan b. Atiyye ve Evzâî) güvenilir olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla rivâyetin bu yönüyle sahih olduğunu söyleyebiliriz.

3.1.2. Ebu Hureyre'nin rivâyeti

❖ عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم : حدثوا عن بني إسرائيل ولا

حرج

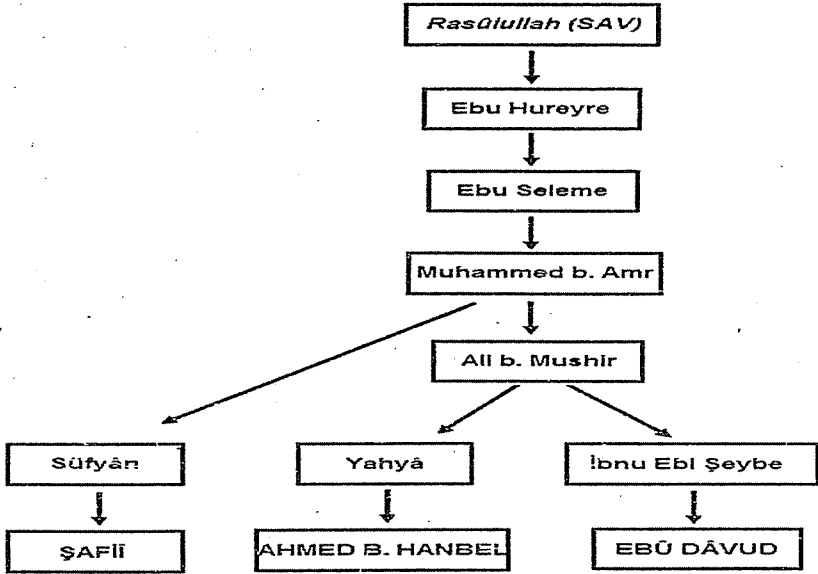
Ebu Hureyre, Rasûlullah (sas)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İsrâilîoğullarından haber vermenizde/rivâyet etmenizde bir sakınca yoktur."³⁴

Bu hadis, aşağıdaki şemada da görüleceği üzere; Şâfiî'nin Risâle'sinde, Ebu Dâvud'un Sünen'inde ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçmektedir. Hadisin senedinde bulunan ortak râviler ve onlar hakkında kaynaklarda geçen biyografik bilgiler de özet olarak şöyledir:

³² Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 34-40; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, I-IX, Dairetu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, yy., 1973/1393, VI, 223; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I-IV, (thk. İbrahim Zeybek, Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz., I, 382; *el-Câmi' fi'l-Cerhi ve'l-Ta'dil*, I, 160.

³³ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 537-538; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII, 107-134; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 62-63.

³⁴ Ebu Dâvud, Süleymân b. el-Eş'âs, *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413, İlim, 11 (IV, 70); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 474; Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., s. 397-398.

Ebu Seleme: Kendisine İsmail ya da Abdullah da denilen Ebu Seleme'nin tam adı; Ebu Seleme b. Abdurrahmân b. Avf el-Kureşî ez-Zührî'dir. Ebu Hureyre, Abdullah b. Amr, Osman b. Affân, Hz. Aişe, Ebu Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, Talha b. Ubeydullah ve daha birçok sahabîden hadis almıştır. Kendisinden de çok sayıda râvi hadis almıştır. İbn Sa'd, onun Medine ehlinin ikinci tabakasından olduğunu zikreder. Ayrıca İbn Sa'd, onun fakih ve sikâ olduğunu, çokça hadis bildiğini de söylemiştir. Ebu Zur'a da onun sikâ ve imam olduğunu söylemiştir. Hicri 94 yılında Medine'de vefat etmiştir³⁵.

Muhammed b. Amr: Medineli olan Muhammed b. Amr'ın künyesi Ebu Abdullah ve Ebu'l-Hasan'dır. Tam adı ise; Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkâs el-Leysî'dir. Ebu Seleme İbn Abdurrahmân b. Avf, İbrahim b. Abdurrahmân b. Avf, Sâlim b. Abdullah b. Ömer, Saîd b. Hâris el-Ensârî ve daha birçok kişiden rivâyet etmiştir. Kendisinden de Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Hammad b. Seleme, Mâlik b. Enes, Ali b. Mushir ve daha birçok kişi hadis almıştır. Ebu Hâtim, onun "*Sâlihu'l-Hadis*"³⁶ ve "*Şeyh*"³⁷ olduğunu, hadisinin yazılabileceğini

³⁵ İbn Sa'd, Muhammed Ebu Abdullah el-Basri ez-Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir*, I-XI, (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire, 2001/1421, VII, 153-156; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXIII, 370-376; el-Câmi' fi'l-Cerhi ve'l-Ta'dil, III, 377.

³⁶ *Sâlihu'l-Hadis*: "Hadisi iyice" anlamına gelen bir tamlamadır. İbn Ebi Hâtim'e göre dördüncü mertebedeki ta'dil lafızlarındandır. (Bkz. Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 353.)

³⁷ *Şeyh*: İbn Ebi Hâtim'e göre dördüncü mertebedeki ta'dil lafızlarındandır. (Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 353.)

söylemiştir. Nesâî, bir yerde onun sikâ olduğunu söylerken, başka bir yerde ise onun hakkında “*Leyse bihi be’sün*”³⁸ ifadesini kullanmıştır. Ebu Ahmed İbn Adîy ise onun hakkında “*Hadîsun Sâlihun*” ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân sikâ râvîlere yer verdiği kitabında Muhammed b. Amr’ın da ismini zikretmiş, ancak onun hadiste hata yaptığını (كان يخطئ) söylemiştir. Tirmîzi ise, Yahyâ b. Saîd el-Kattân’ın Muhammed b. Amr’ı önceleri eleştirdiğini daha sonra ise ondan rivâyet ettiğini söylemiştir. Muhammed b. Amr H. 144 yılında vefat etmiştir³⁹.

Ali b. Mushir: Ali b. Mushir b. Ali b. Umeyr b. Âsım b. Ubeyd b. Mushir’in künyesi Ebu’l-Hasen’dir. Bir müddet kadılık görevi yapmış olan Ali b. Mushir; Saîd b. Ebi Arûbe, Süleyman el-‘Ameş, Abdullah b. Atâ, Âbdurrahman b. İshâk el-Kûfî, Abdulmelik b. Abdulaziz b. Cüreyc, Ubeydullah b. Ömer, Mutarrif b. Tarîf, Hişam b. Urve, Muhammed b. Amr b. Alkame ve daha birçok kişiden hadis rivâyet etmiştir. Onan da İsmail b. Hafîl, Eyyûb b. Mansûr, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe, Yahyâ b. Abdulhamîd el-Himmânî ve daha birçok kişi hadis rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, onun “*Sâlihu’l-Hadis*” olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Abdullah el-İclî onun fâkih ve sikâ olduğunu, Ebu Zur’a ve Nesâî de onun “*sadûk*”⁴⁰ ve sikâ olduğunu zikretmişlerdir. İbn Hibbân da onun ismini kitabında zikretmiştir. Ali b. Mushir, Hicri 189 yılında vefat etmiştir⁴¹.

Ebu Seleme ve Ali b. Mushir’in güvenilir bir ravi olduğu verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Muhammed b. Amr’ın ise şiddetle tenkit edilmediği ve genelde hadisi alınan biri olduğu görülmektedir. Buna göre Ebu Hureyre’nin rivâyetinin sened yönünden çok da problemlili olmadığı görülmektedir.

3.1.3. Câbir b. Abdillâh’ın rivâyeti

❖ عن جابر بن عبد الله قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: حدثوا عن بني إسرائيل فإنه كانت فيهم الأعاجيب

Câbir b. Abdillâh, Rasûlullah (sas)’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*İsrâîloğullarından haber /rivâyet ediniz; çünkü onlarda bir takım hayreti mûcip (ibret verici) şeyler vardır.*”⁴²

³⁸ *Leyse bihi be’sün*: Zararı yok anlamına gelen ta’dil lafzıdır. İbn Ebi Hâtim’e göre ikinci, ez-Zehbî’ye göre ise üçüncü mertebedeki ta’dil lafızlarındandır. (Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 194.)

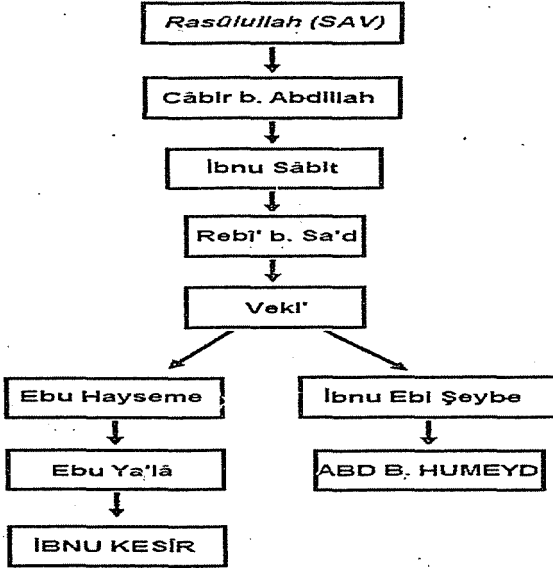
³⁹ İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 377; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, III, 662-663; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXVI, 212-218; el-Câmi’ fi’l-Cerhi ve’t-Ta’dil, III, 59.

⁴⁰ *Sadûk*: Son derece doğru manasına gelir. İbn Ebi Hâtim’e göre ikinci, ez-Zehbî’ye göre ise üçüncü mertebedeki ta’dil lafızlarındandır. (Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 333.)

⁴¹ İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 214; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXI, 135; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, III, 193; el-Câmi’ fi’l-Cerhi ve’t-Ta’dil, II, 241.

⁴² Abd b. Humeyd, *Musnedu Abd b. Humeyd*, (thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmûd Muhammed Hafîl es-Sâ’idî), Mektebetü’s-Sünne, Kahire, 1988/1408, s. 349; İbn Kesir,

Aşağıda da görüleceği üzere, Câbir b. Abdillâh'ın rivâyet ettiği bu hadis, Abd b. Humejd'in *Müsned*'inde ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'sinde geçmektedir. Hadisin senesinde bulunan ortak râvîler ve onlar hakkında kaynaklarda geçen bilgiler özet olarak şöyledir:

İbn Sâbit: Tam adı Abdurrahman b. Abdillâh b. Sâbit el-Kureşî el-Cumâhî el-Mekkî olan İbn Sâbit, tâbiündandır. Câbir b. Abdillâh, Enes b. Mâlik, Sâbit el-Cumâhî (babası), Sa'd b. Ebi Vakkas, Abbâs b. Abdilmuttalip, Abdullâh b. Abbâs, Ömer b. Hattâb, Muaz b. Cebel, Hafsâ bnt. Abdurrahmân b. Ebi Bekr, Aişe Ümmü'l-Mü'minin ve daha başka sahabîlerden hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise; Hasan b. Atiyye, Hanzala b. Ebi Süfyân el-Cumâhî, Alkame b. Mersed, Leys b. Sa'd, Leys b. Ebi Süleym, Ömer b. Saîd, Yezîd b. Ebi Ziyâd ve daha birçok kişi hadis rivâyet etmiştir. İbn Sa'd onun Mekk'e ehlinin üçüncü tabakasından olduğunu zikretmiştir. Ebu Bekr b. Hayseme, Yahyâ b. Maîn, Ebu Zur'â, el-İclî, Ya'kûb b. Süfyân, Nesâî, Dârekutnî ve İbn Sa'd onun sikâ olduğunu söylemişlerdir. İbn Sâbit, Hicri 118 yılında vefat etmiştir⁴³.

Rebî' b. Sa'd: Rebî' b. Sa'd el-Cu'fî, Abdurrahmân b. Sâbit'ten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Vekî', Hafs b. Gıyâs, Mervân

İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru Hicr, Beyrut, tsz., III, 33-34.

⁴³ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 69; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 123-127; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 508; *el-Câmi' fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, II, 72.

el-Fezâri, Mervân b. Muâviye ve Abdullah b. Numeyr, Huseyn b. Ali el-Cu'fî rivâyette bulunmuştur. İbn Ebi Hâtîm, babasının Rebî' b. Sa'd hakkında "La be'se bih" dediğini rivâyet etmiştir⁴⁴.

Veki': Tam adı Veki' b. Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî'dir. Pek çok kişiden rivâyet etmiş olan Vekî, oldukça tanınmış bir râvidir. Hişâm b. Urve, Süleymân b. el-'Ameş, İbn Avn, İbn Cüreyc, Evzâî, Âbân b. Yezîd, İbn Ebi Leylâ, İbn Ebi Zi'b, Süfyân, Şu'be... bunlardan sadece birkaçıdır. Süfyân'u's-Sevrî, Abdullah b. Mubârek, Yahyâ b. Âdem, Abdurrahmân b. Mehdî, Humeydî, Müsedded, Ahmed, İbn Maîn, İshâk, İbn Ebi Şeybe, Ebu Hayseme, İbn Numeyr ve daha birçok râvî ondan rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel onun hâfiz ve hüccet olduğunu söylemiştir. Muhammed b. Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ya'kub b. Şeybe, İbn Hibbân, İshâk b. Râhûye, Yahyâ b. Yahyâ ve daha birçok âlim onun sikâ ve hüccet olduğunu söylemiştir⁴⁵.

Görüldüğü gibi bu hadisin; "İsrâiloğullarından haber vermenizde/rivâyet etmenizde bir sakınca yoktur" kısmı, başka sahabilerden (Ebu Hureyre ve Câbir b. Abdillâh) de rivâyet edilmiştir. Yukarıda, üç farklı sahabiden gelen bu hadisin senedlerindeki -Muhammed b. Amr dışındaki- kişilerde herhangi bir problemin bulunmadığı görülmektedir. Bu itibarla, hadisin sened yönünden sahih olduğu -yapmış olduğumuz tetkik sonucunda- açığa çıkmış bulunmaktadır.

3.2. Hadisinin metin tenkidi

"Ve haddisû an benî isrâile..." hadisinin ilk bakışta, birbirinden bağımsız şu üç bölümden oluştuğunu söylemek mümkündür:

➤ *Benden bir âyet de olsa, başkalarına ulaştırınız.*

➤ *İsrâiloğullarından da haber vermenizde/rivâyet etmenizde bir sakınca yoktur.*

➤ *Kim bile bile bana yalan isnâdda bulunursa (söylemediğim bir şeyi söylemişim gibi naklederse) cehennemdeki yerine hazırlansın.*

Hadis her ne kadar birbirinden bağımsız üç cümleden oluşuyor gibi görünse de -aslında anlam olarak- bu üç cümlelerin birbirini tamamladığını söylemek mümkündür. Cümleler ayrı ayrı ele alındığında şu şekilde değerlendirilebilir:

Benden bir âyet de olsa başkalarına ulaştırınız: Bu cümlemin anlamı hakkında Tirmizî şârihî Mubârekfûrî şu yorumda bulunmuştur:

"Hz. Peygamber bu sözle iki şeyi kastetmiş olabilir:

⁴⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., III, 275; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I-VII, Dâiretü'l-Mearifî'n-Nizâmîyye, Beyrut, 1986/1406, II, 445; İbn Ebi Hâtîm, Muhammed b. İdrîs Ebu Muhammed er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1952/1271, III, 462.

⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 462-484; ez-Zehabî, *Siyeru A'âm*, IX, 140-168; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 311-314; *el-Câmi' fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, III, 261-263.

✓ “Bir âyet kadar da olsa (kısacık bile olsa) benden nakledip, tebliğde bulununuz”

✓ “Az da olsa hadislerimi tebliğ ediniz”

Hız. Peygamber bu sözüyle; kendisinin hadislerini, bir bakıma İslâm dininin özünü, kendisinden sonra geleceklere aktarılmasını istemektedir.”⁴⁶ Buhârî şârihî Bedrüdîn Aynî de “Bir âyet kadar da olsa”⁴⁷ demek suretiyle, hadislerin tebliğ ve rivâyet edilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

İsrâiloğullarından da haber vermenizde/rivâyet etmenizde bir sakınca yoktur: Hadisin en çok tartışılan kısmını teşkil eden cümle burasıdır diyebiliriz. Zira İsrâiliyyât’ın İslâm dininde çok fazla polemik/tartışma konusu olduğu malumdur. Bu açıdan İsrâiliyyât rivâyet etmenin serbest olduğu hakkında delil olarak ileri sürülen Hız. Peygamber’in bu sözü, önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Hız. Peygamber İsrâiliyyât’ı serbest bırakırken, bir çerçeve çizmiş midir? Yoksa her türlü haberin alınıp, nakledilmesine cevaz vermiş midir? Önemli olan noktalar bizce burasıdır.

Bu cümlelerin iyice anlaşılabilmesi için özellikle “lâ harace (لا حرج)” fiilinin ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu kelimeye çeşitli anlamlar⁴⁸ verilse de onunla ilgili tercih edilen yorum şu olmuştur:

“Lâ harace” fiili; “darlık ve daraltma” gibi anlamlara gelmekte, günah ve haram fiiller ile ilgili kullanılmaktadır. Bu takdirde hadisin bu bölümünün anlamı şöyle olur: “İslâm’da vuku bulma ihtimali uzak olsa bile, (İsrâiloğullarından) işittiğiniz şeyleri rivâyet etmenizde bir kötülük/günah yoktur.” Yani bu açıklama, mevcut olan bir sınırlamanın serbest bırakıldığı anlamına gelmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Bu serbestlik, onlardan yalan ve yanlış olan şeyleri rivâyet etmeye izin verildiği anlamına gelmemektedir.⁴⁹

İbn Hacer (852/1448) ve Bedrüdîn Aynî (855/1451) de “Lâ harace” ibaresini aynı şekilde yorumlamışlardır. Onlara göre ilk başlarda, İslâm dininin ahkâmı iyice yerleşmeden, karışıklık ve fitne çıkması ihtimalinden dolayı, İsrâiloğullarından ve onların kitaplarından nakil yapılmasına Hız. Peygamber tarafından izin verilmemekteydi. Bu ihtimaller ortadan kalkınca, Hız. Peygamber onlardan rivâyette bulunulmasını bu sözüyle serbest bırakmıştır. Buna göre, önceleri bu konuda bir darlık, yani yasak vardı, bu

⁴⁶ Mubârekfûri, Ebu’l-Alâ Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetu’l-Ahvezi bi Şerhi Cami’i’t-Tirmîzi*. I-X, Dâru’l-Fikr, yy., tsz., VII, 431-432. Münâvî’de bu bölümü aynı şekilde şerh etmiştir. Bkz. Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu’l-Kadir Şerhu’l-Câmi’i’s-Sâgir*, I-VI, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1972/1391, III, 206.

⁴⁷ Aynî, Bedrüdîn b. Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu’l-Kârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001/1421, XVI, 63.

⁴⁸ Bu kelimenin anlamı için geliştirilen yorumlar için bkz. Kister, “Haddithû ‘an banî isrâ’îlâ wa-lâ haraja”, s. 217-218; Hıdır, Özcan, *İsrâiliyyât – Haâis İlişkisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000, s. 138-139.

⁴⁹ İbnu’l-Esrî, Mecduddîn Ebu’s-Seâdât, *en-Nihâye fî Garîbi’l-Hadis ve’l-Eser*, (thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanaht), I-V, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, tsz., I, 371.

hadis ile yasak kaldırıldı⁵⁰. İbn Hacer burada bir neshin söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Zira başta Hz. Peygamber ilk İsrâiloğullarından nakilde bulunulmasını yasaklamış -bu konuyla alakalı rivâyetleri yukarıda vermiştik- daha sonra ise bu hadis ile serbest bırakmıştır. Dolayısıyla sonra söylenmiş olan bu hadis, yasak kapsamında söylenmiş olan önceki hadisleri neshetmiştir⁵¹. Abdullah b. Amr'dan ve İmrân b. Husayn'dan (52/672) rivâyet edilen bu görüşü destekleyecek başka hadisler de bulunmaktadır. Zira şimdi vereceğimiz hadisler, Hz. Peygamber'in İsrâiliyyât'a karşı nasıl bir tutum sergilediği hakkında kanaatlerimizi netleştirecek niteliktedir.

❖ حدثنا محمد بن المثنى ثنا معاذ حدثني أبي عن قتادة عن أبي حسان عن عبد الله بن عمرو قال: كان نبي الله صلى الله عليه وسلم يحدثنا عن بني إسرائيل حتى يصبح ما يقوم: الله بن عمرو قال: إلا إلى عظم صلاة.

Abdullah b. Amr şöyle rivâyet ediyor: “*Rasûlullah bize sabaha kadar isrâiloğullarından bahseder, farz namazlarından başka hiçbir şey için kalkmazdı (sadece farz namazlarını kılmak için ara verirdi).*”⁵²

Küçük farklılıklarla bu hadisin aynısı, İmrân b. Husayn'dan da şu şekilde rivâyet edilmiştir:

❖ حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا بهز ثنا أبو هلال ثنا قتادة عن أبي حسان عن عمران بن حصين قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يحدثنا عامة ليلة عن بني إسرائيل لا يقوم إلا إلى عظم صلاة.

İmrân b. Husayn diyor ki: “*Rasulullah (sas) bize bütün gece isrâiloğullarından bahseder, farz namazlarından başka hiçbir şey için kalkmazdı (ara vermezdi).*”⁵³

Hatib Bağdâdî (463/1070), Abdullah b. Amr'ın rivâyet ettiği hadisin, İmrân b. Husayn'ın rivâyetinden daha sahih olduğunu söylemekte⁵⁴, İbn Kesîr (774/1372) de Bezzâr'dan benzer bir yorum nakletmektedir⁵⁵.

Hadisteki “*ve haddisû*” kelimesinin emir sîgası şeklinde başta gelerek, hemen ardından “*lâ harace*” ibaresinin gelmesi, aslında rivâyet için bir gereklilik ifade etmemektedir. Aksine burada mübahlık; yani “*istenildiği takdirde rivâyet edilebilir*” anlamı da söz konusudur. Bununla birlikte,

⁵⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Abdulazîz b. Abdullah b. Bâz), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., VI, 498; Aynî, *Ümdetu'l-Kârî*, XVI, 63.

⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 498-499; Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezi*, VII, 432-433.

⁵² Ebu Dâvud, İlim, 11(IV, 70); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437, 444.

⁵⁴ Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb, *el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî ve Adâbi's-Sâmi'*, (thk. Mahmûd Tahân), I-II, Riyad, 1403, II, 115-116.

⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 33.

İsrâiloğullarıyla ilgili nakillerin Kur'an'a ve sahih sünnete uygun olması zorunluluğu da vardır⁵⁶.

İbn Kesîr, İsrâiliyyât ile ilgili tutumunu zikrederken, bu hadisi delil olarak vermiştir. Ona göre hadisteki nakilde bulunma ruhsatı; İsrâiliyyât'ın, hakkında doğruluğu ya da yanlışlığı ile ilgili bir hüküm verilmeyen (meskûtun anı) kısmı içindir. Dolayısıyla İsrâilî haberlerin ibret alınması amacıyla rivâyet edilmesinde bir sakınca yoktur⁵⁷. İbn Kesîr'in bu yorumundan; doğru olduğu bilinen bu tür haberleri nakletmenin baştan beri serbest olduğu sonucu çıkmaktadır. Zira ona göre bu hadis, hakkında hüküm verilemeyen isrâilî haberleri nakletmeyi serbest bırakmaktadır. Ayrıca İbn Kesîr, tefsirinde İsrâiliyyât'ı sınıflara ayırmak suretiyle tafsilatlı bir şekilde işlemiştir⁵⁸.

Münâvî (1031/1621) de hadisin bu kısmıyla alakalı aynı yorumları yapmanın yanı sıra, diğer şârihlerden farklı olarak; aradaki zamanın uzun olmasına binaen İsrâiloğullarından senedsiz rivâyet etmede bir sakınca olmadığını söylemiştir⁵⁹.

Kim bile bile bana yalan isnâdda bulunursa (söylemediğim bir şeyi söylemişim gibi naklederse) cehennemdeki yerine hazırlansın: Esasında hadisin bu bölümünün anlamı oldukça açıktır. Hz. Peygamber'in zaman zaman bu ifadeyi kullandığı olmuştur. Buna göre, Hz. Peygamber'in hadislerini tebliğ ederken, ona kasti olarak yalan, yanlış isnâdlarda bulunulmaması gerekmektedir⁶⁰.

Ancak hadisi bütün olarak düşündüğümüzde bu kısmın, Hz. Peygamber tarafından özellikle zikredilmesinin bir gerekçesinin olduğu ortadadır. Çünkü hadisin birinci bölümünde; insanlara hadislerin (genel anlamda İslâm dininin) tebliğ edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. İkinci bölümde ise isrâilî rivâyetlerin nakledilmesinin serbest olduğunu söylemiştir. Buna göre hadisin sonuç bölümü olan bu kısımdan ise; her iki bölüme de vurgu yapan şu iki ayrı anlamın çıkması zorunludur diyebiliriz;

➤ Hz. Peygamber'den nakillerde bulunurken dikkat edilmesinin gerekliliği,

➤ İsrâiloğullarından öğrenilen bilgilerin, Hz. Peygamber'in hadislerine karıştırılmaması gerekliliği.

İkinci sırada verdiğimiz anlam, hadisin bütünü için oldukça önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu olan hadisin, her yönüyle, İsrâiliyyât için bir çerçeve çizdiği görülmektedir. Hadisi bütün olarak ele aldığımızda ise şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Hz. Peygamber'e ait olan sözlerin/hadislerin sonraki nesillere intikali için rivâyet edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, İsrâiloğullarından

⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VI, 498-499; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVI, 63.

⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 7.

⁵⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzîm*, I-IV, yy., tsz., I, 5.

⁵⁹ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 206-207.

⁶⁰ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 206-207; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VI, 499.

işitilen hayret verici/ilginç haberlerin de nakledilmesinin serbest olduğu bildirilmektedir. Ancak rivâyette bulunurken, Hz. Peygamber'in hadisleri ile İsrâiloğullarından gelen haberlerin birbirinden ayrı tutulması, karıştırılmaması gerekmektedir. Son kısımda ise, İsrâiloğullarından öğrenilen bilgilerin hadislere karıştırılmaması ve onların Hz. Peygamber'e isnâd edilmemesi konusunda uyarıda bulunulmuştur.

Sonuç

Sened ve metin tenkidi yapılan ve sahih olduğu anlaşılan “*Ve haddisû an benî isrâîle ve lâ harace...*” hadisi; görüldüğü üzere İsrâiliyyât'ın İslâm dinindeki hükmünü ortaya koyma ve sınırlarını çizme bakımından oldukça önemli bir rivâyettir. Ayrıca bu hadis, ihtiva ettiği anlam ve İsrâilî rivâyetlerin naklinin cevazi konusunda taşıdığı ehemmiyet yüzünden müsteşriklerin de ilgisini çekmiştir.

İsrâiliyyât'ın rivâyet edilmesini caiz görenler tarafından delil olarak gösterilen bu hadis ve diğer delillerin (ayetlerin ve hadislerin) ışığında; İsrâiliyyât'ın kısımlarının, hükmünün ve sınırlarının neler olduğu konusunu maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

➤ İçeriği İslâm dinine uygun olan İsrâiliyyât türü rivâyetler kabul edilmiş ve nakledilmelerinde bir sakınca görülmemiştir.

➤ İslâm dinine uygun olmayanlar reddedilmiş, aleyhte delil olarak kullanılması dışında, rivâyet edilmesi yasaklanmıştır.

➤ İslâm dinine uygun olup olmadığı bilinmeyenler ise “Doğrudur” ya da “Yanlıştır” şeklinde hüküm verilmemiş; üzerinde tevakkuf edilmiştir. Bu guruptaki haberleri de rivâyet etmek serbest bırakılmıştır. Zira bu guruptaki bilgiler, akaid ve ahkâm'a dair olmayıp; kıssalar ve ahbâr gibi cüz'i konulardadır⁶¹.

KAYNAKÇA

ABD B. HUMEYD, Abd b. Humeyd b. Nasr, *Musnedu Abd b. Humeyd*, (thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmûd Muhammed Halîl es-Sâ'îdî), Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1988/1408.

ABDURREZZÂK B. HEMMAM, Ebu Bekr Abdurrezzak b. Hemmam es-San'ânî, *el-Musannaf*, I-XII, yy., tsz.

AHMED B. HANBEL, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.

ATMACA, Veli, “Hadis'te İsrâiliyyât'a Bakış 1”, *HÜİFD*, Şanlıurfa, 1996, II/359-387.

⁶¹ Bkz. Zehebî, *el-İsrâiliyyât*, s. 45-52. İbn Kesîr, tefsirinin en başında metodunu açıklarken, İsrâiliyyât hakkındaki tutumunu buna benzer ifadelerle, özet bir şekilde sunmuştur. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 5.

- AYDEMİR, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, tsz.
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1987
- AYNÎ, Bedrüddîn b. Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001/1421.
- BAĞDÂDÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hafîb, *el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvi ve Adâbi's-Sâmi'*, (thk. Mahmûd Tahân), I-II, Riyad, 1403.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- , *et-Târîhu'l-Kebîr*. I-X, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- DÂRİMÎ, Muhammed b. Abdullah Abdurrahmân, *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 1413.
- EBU DÂVUD, Süleymân b. el-Eş'âs, *Sünen*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992/1413.
- EVGİN, Abdulkadir, *Hadislerde Hızır-Gayb İlişkisi*. İlâhiyyât Yayınları, Ankara, 2007
- İSFAHÂNÎ, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988/1409.
- el-Câmi' fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, (Komisyon), I-III, Âlimu'l-Kutub, Beyrut, 1992.
- HATİBOĞLU, İbrahim, "İsrâiliyyât", *DİA*, XXIII, 195-199.
- HIDIR, Özcan, *İsrâiliyyât – Hadis İlişkisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000.
- İBN EBÎ HÂTİM, Muhammed b. İdrîs Ebu Muhammed er-Râzî et-Temîmî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1251/1952.
- İBN HACER, Hâfız Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, I-IV, Bağdat, tsz.
- , *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*. I-XIII, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Abdulazîz b. Abdullah b. Bâz), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.
- , *Lişânu'l-Mizân*, I-VII, Dâiretü'l-Mearifi'n-Nizâmîyye, Beyrut, 1986/1406.
- , *Tehzibu't-Tehzib*, I-IV, (thk. İbrahim Zeybek, Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz.
- İBN HİBBÂN, Ebu Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, *Kitâbu's-Sikât*, I-IX, Dairetü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, yy., 1973/1393.
- , *Sahih*, I-XVIII, (thk. Şuayb Arnavut), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993/1414.
- İBN KESİR, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Dâru Hicr, Beyrut, tsz.
- , *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzîm*, I-IV, yy., tsz.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lişânu'l-Arab*, I-VI, Dâru'l-Meârif, Kahire, tsz.

- İBN SA'D, Muhammed Ebu Abdullah el-Basri ez-Zühri, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Hâneci, Kahire, 2001/1421.
- İBNU'L-ESİR, Mecduddîn Ebu's-Seâdât, *en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, (thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanahî), I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- KELEBÂZÎ, Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin el-Buhârî, *Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Abdullah el-Leysi), I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1407/1987.
- KISTER, M. J., "Haddithû 'an banî isrâ'îlâ wa-lâ haraja", *IOS, II*, 1972, s. 215-239.
- MİZZÎ, Cemai'd-Dîn Ebi'l-Haccâc Yusuf, *Tezhîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983.
- MUBÂREKFÛRÎ, Ebu'l-Alâ Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-Ahvezi bi Şerhi Cami'i't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Fikr, yy., tsz.
- MÜNÂVÎ, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmiî's-Sağîr*, I-VI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1972/1391.
- NA'NA', Remzî, *el-İsrâilîyyât ve Eseruhâ fî Kutubi't-Tefsîr*, Dâru'l-Kalem ve Dâru'd-Diyâ Beyrut, 1390/1970.
- ÖZDEMİR, Veysel, *Abdullah b. Amr ve es-Sahîfetü's-Sâdika'sı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2008.
- ŞÂFÎÎ, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, *Mu'cemu's-Sağîr*, (thk. Muhammed Şekûr), I-II, Mektebetü'l-İslâmî – Dâru Ammâr, Beyrut, 1985/1405.
- TİRMİZÎ, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı Yayınları, 1992/1413.
- UĞUR, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.
- WENSİNCK, Aren Jean, "İsrâil", *İA*, V/2, s. 1128.
- ZEHEBÎ, Ebu Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabi, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XV, Müessesetü'r-Risâle, yy., tsz.
- , *Tezhîbu Tezhîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XI, (thk. Mesûd Kâmil, Mecdî es-Seyyid Emîn), el-Fâzûku'l-Hadisîyye, Kahire, 2004/1425.
- ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, *el-İsrâilîyyât fî't-Tefsîr ve'l-Hadis*, Mektebetü Vehbe, Kahire, tsz.